UDK: 17.011.1(100) **DOI: 10.56292/SJFSU/vol29_iss2/a169**

YANGI O‘ZBEKISTONDA YOSHLARNING MA’NAVIY-AXLOQIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH USULLARI

МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ В НОВОМ УЗБЕКИСТАНЕ

METHODS OF FORMING SPIRITUAL AND MORAL CULTURE OF YOUTH IN THE NEW UZBEKISTAN

Boboyeva Zulfiya Akbarjonovna[1]

[1]**Boboyeva Zulfiya Akbarjonovna** − Farg‘ona davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi.

Annotasiya

Mazkur maqolada yangi O‘zbekistonda yoshlarning ma’naviy-axloqiy madaniyatini shakllantirish usullari, san’at va axloqning bosh mavzui inson ekanligi, san’at insonning maqsad-manfaatlari, fikr-mulohazalari, his-tuyg‘ulari, ichki kechinmalari nuqtai nazaridan aks ettirsa, axloq inson ijtimoiy aloqa lari va munosabatlarining mag‘ziga singib ketadi hamda hayotda, mayyan jamiyatda axloq-odob zarur ekanligi yoritib berilgan.

Аннотация

В данной статье методы формирования духовно-нравственной культуры молодежи в новом Узбекистане, главная тема искусства и этики - человек, если искусство отражает цели и интересы человека, мнения, чувства, внутренние переживания, Нравственность заложена в сердцевине человеческих общественных отношений и взаимоотношений, и разъяснено, что нравственность необходима в жизни и обществе.

Annotation

In this article, the methods of forming the spiritual and moral culture of young people in the new Uzbekistan, the main subject of art and ethics is man, if art reflects the goals and interests of a person, opinions, feelings, inner experiences, Morality is embedded in the core of human social relations and relationships, and it is explained that morality is necessary in life and society.

Kalit so‘zlar: *Axloq va san’at, axloqiy ideal, axloq falsafasi, axloqiy tarbiya, amaliy ko‘nikmalar, axloqsiz yondoshuv, individual sifatlar, iqtisodiy taraqqiyot, ta’lim standartlari, ilmiy-metodik, sub’yektiv yangilik.*

Ключевые слова: *навыки педагогов, воспитание и развитие, воспитание и обучение, практические навыки, непрерывное образование, индивидуальные качества, экономическое развитие, образовательные стандарты, воспитание и обучение, научно-методические, субъектные инновации.*

Key words: *sports, folk traditional values, intercultural relations, practical skills, continuous education, individual qualities, economic development, educational standards, education and training, scientific-methodical, subjective innovation in students*.

KIRISH

Axloq bilan san’atning o‘zaro aloqalari haqida gap ketganda, eng avvalo, ularning et bilan tirnoq tarzidagi yaqinlikka ega ekanini ta’kidlamoq lozim. Chunki har bir haqiqiy san’at asarida asosiy ziddiyat sifatida ezgulik bilan yovuzlikning kurashi in’ikos etadi, insonparvarlik, haqiqatgo‘ylik, to‘g‘rilik, adolat, muhabbat, sadoqat singari fazilatlar tarannum etiladi, taqdir, o‘lim va o‘lmaslik, hayotning mazmuni, baxtga erishish singari muammolar o‘rtaga tashlanadi. Axloqiy ideal muammosi esa har bir badiiy asarning shoxtomiri hisoblanadi. Masalan, Alisher Navoiyning Farhodi, Shirini, Shekspirning Romeosi, Julettasi, Oybekning Navoiysi mazkur mualliflar asarlaridagi axloqiy ideallardir. Ularsiz Navoiy, Shekspir va Oybek asarlarini tasavvur qilish mumkin emas.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Shunisi ham borki, ba’zi san’at asarlarida axloqiy idealga duch kelmaydi kishi, hatto biror-bir ijobiy qahramonni ham uchratmaydi - asar boshdan-oyoq salbiy badiiy qiyofalar turish-turmushini aks ettirishga bag‘ishlanadi. Bunday badiiy qiyofalarni muallif o‘z zamonasi erishgan axloqiy daraja nuqtai nazaridan turib yaratadi. Misol tariqasida Bayronning «Beppo» dostonini, Gogolning «O‘lik jonlar», Zavqiyning «Hajvi ahli rasta», Abdulla Qodiriyning «Kalvak maxzumning xotira daftaridan» asarlarini keltirish mumkin. Bu asarlarda axloqiy muammolar, yuksak axloqiylik masalasi avvalgi misollardagidek bevosita emas, balki bilvosita - satirik usul orqali o‘rtaga tashlanadi.

Bundan tashqari, so‘z san’atida, ta’bir joiz bo‘lsa, o‘ziga xos «axloqiy janrlar» mavjud. Ularni xalq og‘zaki ijodida ham, yozma adabiyotda ham uchratish mumkin: maqol, matal, hikmatlar, hikoyatlar, rivoyat, masal, pandnoma va h.k. shular jumlasidandir. Umuman olganda, axloqsiz badiiy asarning bo‘lishi mumkin emas, barcha san’at asarlari uchun axloqiylik umumiy zamin ahamiyatiga ega. Ayni paytda san’at Axloq falsafasi targ‘ibotchisi, axloqiy tarbiyaning eng qulay vositasi sifatida ham namoyon bo‘ladi. Chunonchi, badiiy adabiyotning, kino san’ati, tasviriy san’at va teatr san’atining, ayniqsa, bu borada ahamiyati beqiyos. Bu san’at turlari yoshlarda axloqiy idealning shakllanishida katta xizmat qiladi. Chunonchi, «urush-urush» o‘yinlarida bolalarning mard, jasoratli, matonatli, vatanparvar va halol amerikalik hindular sardoriga, Alpomishga, Go‘ro‘g‘liga va boshqa xalq qahramonlariga taqlidi fikrimizning dalilidir.

San’at va axloq o‘zaro munosabatlari estetikada o‘zak masalalardan biri bo‘lib, bu masalaga uch uslubda yondoshiladi. Birinchisi «axloqiylik» uslubi deyiladi. Bu uslub Ovrupo nafosatshunosligidagi yunonlar, jumladan Aflotun, yangi lavrda esa Russo va L.N. Tolstoy ijodida kengroq va chuqurroq ishlab chiqilgan. «Axloqiylik»ning mohiyati shundaki, uning targ‘ibotchilari tarixan turli davrlarda yashaganiga qaramay, badiiy ijodni axloq-odobga bo‘ysundirish, ezgulikni san’atning birdan-bir va eng oliy maqsadi sifatida targ‘ib etishdir.

NATIJALAR

Ikkinchi yondoshuv san’atni axloqdan «ozod qilish» uslubidir. Dastavval qadimgi dunyo tanazzuli paytida vujudga kelgan bu yondoshuv Ovrupoda rivojlangan kapitalistik jamiyat bag‘rida mustaqil nafosatli oqimga ajralib chiqdi. Dastlabki paytlarda «axloqsiz» yondoshuv san’atga Ovrupo burjua iste’molchiligi ruhiga qarshi norozilik tarzida, ya’ni san’atni hukmron doiralar axloqi va odobi qoidalariga bo‘ysundirishga qarshi kurashish ruhida vujudga keladi. Bu hol Oskar Uayld, Edgar Po, Bodler kabi ijodkorlar asarlarida aks ettirilgan. XIXasr oxirlaridan boshlab oshkora estetik axloqsizlik keng targ‘ib qilina boshlandi. Masalan, olmon faylasufi F. Nitsshe axloqiylik ruhi san’at erkinligini bo‘g‘adi, san’at ezgulikdan ham, yozuvlikdan ham mustasno bo‘lishi kerak, deb uqtirgan edi. Uchinchi yondoshuv-san’atda axloqiylik bilan «axloqsiz»likni birlashtirish uslubidir. Bu uslubni ilk bor Arastu nazariy jihatdan asoslagan. Keyinchalik u inqilobiy demokratik oqim tarzida qaror topdi. Mazkur badiiy ijod uslubi mohiyatida san’atning axloqiy-tarbiyaviy ahamiyatini yuksak baholash mavjud bo‘lib, unda axloqiy ibtido estetik orzuga nisbatan tashqi qobiq vazifasini emas, balki uning ichki tarkibiy mag‘zini ifoda etadi. Bu uslubdagi yondoshuvga ko‘ra, san’at axloqiylikning estetik maktabi bo‘lib xizmat qiladi, san’at asarlarida badiiylik bo‘lmasa, u axloqiylikdan mahrum bo‘ladi. Boshqacha aytganda, badiiylik hamma vaqt axloqiylikni, axloqiylik esa yuksak darajadagi nafosatli didni taqozo etadi.

MUHOKAMA

Darhaqiqat, ma’naviy tarbiyani va axloq tarbiyani tashkil etuvchi va uning mohiyatini yoritib beruvchi omillarga quyidagilarni kiritish mumkin: a) axloq va odob; b) shular asnosida, amaliy mehnat jarayonida yuzaga kelgan bilim, ilm, amaliy malakalar, iste’dod, qobiliyat; v) axloqiy, ilmiy yetuklikning natijasi bo‘lgan iymon, e’tiqod, vijdon, insof, ixlos; g) inson bilimlari, amaliy tajribasini umumlashtirish faoliyatiga qaratilgan dunyoqarash va mafkuradir.

Ma’naviy- axloqiy tarbiya – millat va jamiyatning kuch-qudrati hisoblanib, u har doim boyib boradi. Ma’naviy madaniyat o‘ziga xos takrorlanmas ijtimoiy-tarixiy hodisa bo‘lib, har bir millatga tegishli va chuqur tarixiy ildizlarga ega. Respublikamiz mustaqilligi o‘quvchi-yoshlarda ma’naviy tarbiyani shakllantirish uchun muhim shart-sharoitlar, imkoniyatlarni yaratdi. O‘quvchi-yoshlarda milliy o‘zlikni anglash, millatga, uning tarixiga daxldorlik tuyg‘usini shakllantirib bormoqda.

O‘quvchi yoshlarda ma’naviy axloqiy tarbiyani shakllantirishda insonning aqliy va ruhiy jihatlarini uyg‘un rivojlantirishga e’tibor berish maqsadga muvofiq. Aqliy va ruhiy imkoniyatning ustuvor bo‘lishi o‘quvchi-yoshlarda ma’naviy madaniyat-ning kutilgan darajada shakllanishiga olib keladi. Zero, ma’naviy tarbiya – o‘quvchi-yoshlar axloqiy yetukligining muhim mezoni. Ma’naviy madaniyat o‘quvchi-yoshlarni har tomonlama kamolotga yetkazish, milliy ruhini tarkib toptirish va umumijtimoiy tarbiyani olib borishni taqozo etadi.

XULOSA

Xulosa o‘rnida aytish lozimki, tan olish kerak, eng yangi tariximizda dunyoning ko‘plab davlatlarida yoshlar ongiga yot g‘oyalarni qasddan singdirish, jamiyatlarni g‘oyasizlantirish, o‘sib kelayotgan yangi avlod vakillarini vatanparvarlik, kuyunchaklikka emas, befarqlikka da’vat etish harakatlar ildiz otganiga guvoh bo‘ldik. Bunda asosiy e’tibor yoshlarni milliy qadriyatlardan uzoqlashtirish, ularni yengil-yelpi fikrlashga o‘rgatishga qaratildi. Ming afsuski, bu jarayon

O‘zbekistonni ham chetlab o‘tmadi. Bugunga kelib, ayrim yoshlarimizning boshqa madaniyatlar va qadriyatlarni ulug‘layotganlari ham haqiqat. Ammo bu kelajak uchun inqiroz qo‘ng‘irog‘i chalinayotganini anglatishini tushunib yetishimiz zarur.

San’at va axloqning bosh mavzui insondir. San’at insonning maqsad-manfaatlari, fikr-mulohazalari, his-tuyg‘ulari, ichki kechinmalari nuqtai nazaridan aks ettirsa, axloq inson ijtimoiy aloqa lari va munosabatlarining mag‘ziga singib ketadi. Hayotda, mayyan jamiyatda axloq-odobga aloqador bo‘lmagan biror voqea-hodisa sodir bo‘lmaydi. Odamlarning o‘zaro munosabatlari va muomalalari axloqning bevosita ob’yekti bo‘lib xizmat qiladi. San’at qadim davrlardan beri din bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanib kelgan. qadimdan san’at va din aqidaviy bir butunlikni tashkil etgan edi. San’at va din ijtimoiy ongning ma’naviy amaliy shakllari qatoriga mansub bo‘lib, ularning ikkalasiham iqtisodiy zamin ustidagi g‘oyaviy ustqurmaning «yuqori qavati»dan o‘rin egallaydi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1.Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Узлуксиз маънавий тарбия концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” қарори, 31.12.2019 йилдаги 1059-сон. https://lex.uz/uz/docs/4676839

2.Каримов И.А. Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамиз. Асарлар. 7-жилд. – Т.: «Ўзбекистон», 1999. – 246-б.

3.Эгамбердиева Н.М. Маданий инсонпарварлик ёндашув асосида талабаларни шахсий ҳамда касбий ижтимоийлаштириш назарияси ва амалиёти (Педагогика олий таълим муассасалари мисолида). / Педагогика фанлари доктори ... дисс. авторефати – Т., 2010. – Б. 3-4.

4.Saydullaeva, A. R. (2022). Gender Factors in Raising the Intellectual and Social Status of Women in Universities. American Journal of Social and Humanitarian Research, 3(10), 103-107.

5.Қуронов М. Миллий тарбия. – Т.: «Маънавият», 2007. – Б. 28.

6.Абдуллаева Д.С. Миллий тарихий хотиранинг моҳияти ва ривожланишининг ўзига хос хусусиятлари (ижтимоий-фалсафий таҳлил): Дисс. ... фал. фан. ном. – Т.: ЎзМУ, 2006. –Б. 35.

7.Ачилдиев А.С. Диалектика национального самосознания и национальной культуры. – Т.: «Университет», 1997. -С. 109.